

Beslutningsforslag nr. B 92. Fremsat den 2. april 1993 af Pia Kjærsgaard (FP) Kim Behnke (FP), Aage Brusgaard (FP), Ole Donner (FP), Kirsten Jacobsen (FP) og Poul Nødgaard (FP)

Forslag til folketingsbeslutning

om direkte demokrati (indførelse af regionale vejledende folkeafstemninger ved vælgerinitiativ)

Folketinget opfordrer regeringen til at fremsætte lovforslag, der sikrer, at der kan afholdes vejledende folkeafstemninger efter følgende retningslinier:

1. Regionale folkeafstemninger afholdes, når 5 pct. af de vælgere, der er optaget på valglisten i den eller de pågældende kommuner og amtskommuner, anmoder herom.
2. Anmodning om afholdelse af folkeafstemning skal være skriftlig og indeholde angivelse af det afstemningstema, der ønskes prøvet ved afstemningen.
3. Afstemningens udfald afgøres ved almindeligt stemmeflertal og er vejledende for kommunen eller amtsrådet respektive for den eller de administrative myndigheder, der berøres af afstemningstemaet.
4. Indenrigsministeriet fører tilsyn med, at anmodning om afholdelse af folkeafstemning tilfredsstillende formelle krav (antal underskrifter), og tilrettelægger afstemningen.

Bemærkninger til forslaget

Almindelige bemærkninger

1. Terminologi

Man sonderer traditionelt mellem referendum og vælgerinitiativ. Ved referendum kan vælgerne vedtage eller forkaste den lovgivende magts beslutninger. Ved vælgerinitiativ har vælgerne adgang til selv at fremsætte forslag og forlange disse underkastet afstemning.

Afstemningen kan principielt være bindende eller vejledende. Reglerne i grundloven om folkeafstemninger (§ 20, stk. 2, om suverænitetssafgivelse, § 29, stk. 2, om valgretsalder og § 42 om lovforslag) omfatter alene afstemninger, der finder sted på grundlag af beslutninger, truffet af Folketinget. Formålet med dette forslag til folketingsbeslutning er at supplere med mere generelle regler for afholdelse af vejledende folkeafstemninger, der iværksættes ved vælgerinitiativ.

I beslutningsforslagets titel indgår ordene »direkte demokrati« som udtryk for, at vejledende folkeafstemninger efter forslaget iværksættes alene på grundlag af befolkningens eget direkte initiativ, således at administrative myndigheder alene har en række praktiske opgaver i forbindelse med afstemningens tilrettelæggelse.

2. Udviklingstendenser. Principperne i amerikansk og schweizisk lovgivning

Siden 1960'erne er folkeafstemninger i stigende omfang benyttet i en række forskellige lande, herunder også i lande der ikke har tradition for sådanne afstemninger.

Især i løbet af 1970'erne er afstemninger på befolkningens eget initiativ blevet mere udbredt end tidligere. Det gælder således i USA, hvor der i mange delstater findes regler om folkeafstemninger.

I USA er folkeafstemninger obligatoriske ved grundlovsændringer i 49 af delstaterne. Derudover kendes folkeafstemninger på delstatsniveau under forskellige former i i alt 39 stater. Direkte lovgivning ved folkeafstemning er særlig udbredt i de vestlige

stater, herunder i Californien. I 22 stater forekommer forskellige former for lovinitiativ. Den mindst udbredte form for direkte lovgivning er forfatningsinitiativ, hvor vælgerne selv fremlægger forslag og grundlovsændringer til folkeafstemning. Det praktiseres i 14 delstater.

På lokalt plan har 39 af USA's delstater regler om, at forskellige lokale myndigheder kan eller skal afholde folkeafstemning om lokale spørgsmål, herunder bestemmelser, vedtægter og lign. Det kan skønnes, at der i USA årligt afholdes i alt mellem ti og femten tusinde sådanne afstemninger. Derimod kendes ikke i USA landsdækkende folkeafstemninger.

I Schweiz findes regler, der sikrer, at såvel referendum som vælgerinitiativ kan benyttes på alle niveauer såvel på forbunds niveau som på kanton- og på kommuneniveau.

Grundlaget for folkeafstemninger findes i den schweiziske forbundsforfatning, og alle afstemninger har bindende virkning.

Vælgerinitiativ kræver skriftlig anmodning fra 100.000 vælgere, og underskrifterne skal samles indenfor en 18-måneders-periode.

Referendumreglerne indebærer, at enhver føderal beslutning skal underkastes folkeafstemning, hvis krav herom stilles af 50.000 vælgere.

3. Argumenter for forslaget

Efter forslagsstillernes mening vil regler om vejledende folkeafstemninger betyde en afgørende styrkelse af folkestyret og rumme en tiltrængt modernisering af den politiske beslutningsproces her i landet.

Den tid er for længst forbi, hvor politikerne på landsdækkende eller regionalt niveau kunne påberåbe sig særlig viden eller større indsigt end den øvrige del af befolkningen. Folkestyret har her i landet fungeret på godt og ondt i hen ved 150 år, og det er udtryk for manglende demokratisk sindelag, hvis nogen vil hævde, at Folketinget, kommunerne eller amtskommunerne er i stand til at bedømme samfundsspørgsmål mere sagligt eller kvalificeret, end befolkningen er.

Erfaringerne fra USA og Schweiz har for længst leveret dokumentation for, at det direkte demokrati, folkeafstemningerne er udtryk for, ikke har erstattet, men på meget positiv måde suppleret det repræsentative demokrati. Der findes i øvrigt i disse lande mulighed for, at politierne kan udarbejde modforslag, der kan omfattes af afstemning, hvis politikerne ikke anser vælgerinitiativet for at være kvalificeret nok.

Navnlig i Schweiz viser erfaringerne tillige, at forbundspolitikere vælger at bruge mere tid på at udforme og omskrive lovforslagene og på at opnå bæredygtige og langsigtede løsninger, frem for at løbe risikoen for, at lovgivning af utilstrækkelig kvalitet og med kortsigtet virkning forlanges sendt til folkeafstemning. Det anføres undertiden i Schweiz, at de vigtigste referenda således er dem, der slet ikke finder sted.

Forslagsstillerne mener, at vejledende folkeafstemninger her i landet såvel på kommunalt som amtskommunalt plan vil føre til, at der opbygges en større interesse og ansvarsfølelse for samfundsforhold. Vælgerne opnår en direkte deltagelse i de politiske beslutninger og har al mulig grund til at engagere sig, diskutere på arbejdspladser, i hjemmene, i nærmiljøet i øvrigt, frem for blot passivt at skulle af finde sig med, at politikerne tiltager sig hele beslutningsretten.

Det kan i flere lande påvises, at oplysningskampagner forud for folkeafstemninger virker som en politisk debat- og læreproces. Det, der i lande som Danmark er »et internt anliggende« for politikere og embedsmænd, bliver i lande med folkeafstemningsinstitution til reelle debatemner, hvor sagernes indhold, argumenter og konsekvenser bringes frem i åben diskussion i medier, ved informationsmøder og på andre måder. Traditionen i Schweiz dokumenterer, at vælgerne træffer velgennemtænkte valg, og mulighederne for korridorpolitik, pression og manipulering begrænses.

Den svigtende vælgerinteresse for at deltage aktivt i partipolitisk arbejde er et yderligere vigtigt argument for folkeafstemninger. Omkring 1945-50 var op imod en fjerdedel af vælgerne her i landet medlemmer af en vælgerforening og deltog derigennem i den politiske beslutningsproces. I dag er kun omkring 7 pct. af vælgerne medlemmer af vælgerforeninger. Denne udvikling fører gradvis til, at kun en meget lille politisk »elite« deltager i politisk beslutningstagning, hvilket yderligere forøger afstanden imellem politikerne og befolkningen.

Fremskridtspartiet mener, at indførelse af vejledende folkeafstemninger vil være en virksom og posi-

tiv metode til igen at inddrage befolkningen i de politiske beslutninger.

Modstand imod regler om folkeafstemning vil formentlig være mest udbredt blandt interessegrupper, der i øjeblikket føler deres særinteresser tilfredsstillende varetaget af kommunalbestyrelse og amtsråd, men frygter, at deres synspunkter ikke har dækning hos befolkningens flertal.

Indførelse af flere folkeafstemninger i Danmark vil have den afgørende virkning, at regering og lovgivningsmagt med styrke kan afvise at bøje sig for pressionsgrupperes ønsker og krav i tilfælde, hvor disse er stridende imod befolkningsflertallets interesser. Det danske parlamentariske system, der afløste enevælden, kunne naturligt nok ikke forudse, den magt f.eks. interesseorganisationer og centraladministration ville opnå igennem årene på bekostning af befolkningens indflydelse gennem sine folkevalgte repræsentanter. Denne udvikling har tydeliggjort, at pressionsgrupper og særinteresser kan manipulere med et kommunalbestyrelses- eller amtsrådsflertal. Derimod kan sådanne interessegrupper ikke manipulere med en hel befolkning i en kommune.

Erfaringerne fra lande med folkeafstemning efter vælgerinitiativ viser i øvrigt, at regelproduktionen dæmpes – i modsætning til erfaringerne fra Danmark og andre repræsentative demokratier uden tilsvarende folkeafstemningsregler. Her øges regelproduktionen til stadighed, og ikke mindst mængden af ændringer til eksisterende lovgivning griber om sig.

Derudover viser udenlandske erfaringer, at folkeafstemninger er populære og skaber en større følelse af politisk ansvar hos befolkningen. I de lande, hvor regler herom findes, ses der ikke at foreligge ønsker om at ophæve reglerne.

Herhjemme blev der i forbindelse med 2. juni-afstemningen holdt en lokal folkeafstemning på Langeland, hvor et flertal af vælgerne afviste kommunalbestyrelsernes forslag om en kommunesammenlægning.

4. Folkeafstemningers betydning for skattetrykket

Befolkningens ansvar øges ved folkeafstemninger. Vælgerne inddrages i at forholde sig til sammenhængen imellem de beslutninger, man træffer, og de økonomiske og sociale konsekvenser, der opstår. Befolkningen kan f.eks. vælge udgiftskrævende foranstaltninger, men kender prisen og har friheden til at fravælge.

I den forbindelse er der grund til at fremhæve, at det er overvejende sandsynligt, at indførelse af regler

om flere folkeafstemninger vil få en skattedæmpende effekt.

Erfaringerne fra USA viser, at et flertal af de syv delstater, der har de højeste omsætningskatter, mangler folkeafstemning ved vælgerinitiativ. Det samme er tilfældet for de fem delstater, der har den højeste indkomstskat. Blandt de syv delstater, som ikke har indkomstskat, har et flertal folkeafstemninger ved vælgerinitiativ. Fjernelsen af indkomstkatten i disse syv stater – Alaska, Florida, Nevada, South Dakota, Texas, Washington og Wyoming – har utvivlsomt sammenhæng med, at folkeafstemningsmuligheden påvirker politikerne til at udvise større forsigtighed over for de offentlige finanser.

Forholdene i Schweiz viser den samme tendens. Det offentlige skatteindtægter i Schweiz, målt i forhold til bruttonationalproduktet (BNP), er blandt de laveste i Europa.

Også i Danmark er det sandsynligt, at den blotte adgang til afholdelse af vejledende folkeafstemninger vil præge de politiske beslutninger i retning af større økonomisk ansvarsbevidsthed. Det vil være politisk uklogt at bevilge afholdelse af udgifter, der af befolkningen betragtes som unyttige eller måske endog er i åbenbar modstrid med befolkningens ønsker.

5. Tidligere forslag om folkeafstemninger

Medlemmer af Fremskridtspartiets folketingsgruppe fremsatte den 2. april 1975 forslag til folketingsbeslutning om vejledende folkeafstemninger om kommunale anliggender (af Kjærulff-Schmidt m.fl.), se Folketingstidende 1974-75, 2. samling, forhandlingerne sp. 2544 og 4720 samt tillæg A sp. 3681, jf. Folketingets Årbog 1974-75, side 686 ff.

Ifølge beslutningsforslaget opfordrede Folketinget indenrigsministeren til at fremsætte lovforslag, der åbnede mulighed for, at kommunale anliggender kunne underkastes en vejledende folkeafstemning i kommunen på begæring af et mindretal af kommunalbestyrelsesmedlemmer og/eller et mindretal af de vælgere, der var optaget på valglisten i vedkommende kommune.

Ved 1. behandling af forslaget kunne indenrigsministeren erklære sig enig i den målsætning, der lå bag ved forslaget, hvorimod han ikke følte sig overbevist om, at den foreslåede løsning på tilfredsstillende måde ville føre frem til det ønskede mål. Også de øvrige partiers ordførere var i overvejende grad positive for så vidt angik det principielle sigte i forslaget, men havde betænkeligheder ved forslagens udformning.

Kommunaludvalget afgav ikke betænkning over forslaget inden folketingsårets udløb.

Den 16. marts 1977 fremsatte medlemmer af Fremskridtspartiets folketingsgruppe forslag til lov om folkeafstemninger i kommunerne (Af Kjærulff-Schmidt m.fl.), se Folketingstidende 1976-77, 2. samling, forhandlingerne sp. 709 og sp. 2979, samt tillæg A sp. 3701, jf. Folketingets Årbog 1976-77, side 500 ff.

Ifølge forslaget kunne ethvert spørgsmål, der var omfattet af det kommunale selvstyre, underkastes en vejledende folkeafstemning i en kommune, såfremt det begæredes af mindst 10 pct. af de på valglisten opførte vælgere eller mindst en tredjedel af kommunalbestyrelsens medlemmer.

Om baggrunden for forslaget hed det i de ledsagende almindelige bemærkninger bl.a.:

»Ved gennemførelsen af kommunalreformen reduceredes antallet af kommuner fra ca. 1.300 til 275. Storkommuneideen har gjort det umuligt at opretholde den tidligere nære kontakt imellem borgerne og de folkevalgte, og det er til dato ikke lykkedes at gennemføre foranstaltninger, der har kunnet erstatte den personlige kontakt mellem befolkningen og dens valgte repræsentanter.

Fremskridtspartiet har fra første færd arbejdet for hyppige folkeafstemninger som en nærdemokratisk foranstaltning. Et forslag til vejledende folkeafstemninger i kommunerne blev fremsat i folketingsåret 1974-75, 2. samling.

Ved 1. behandling erklærede såvel indenrigsministeren som en række ordførere sig enige i den målsætning, der lå bag forslaget, men på en række punkter anførtes saglige indvendinger mod forslagens udformning. Disse indvendinger er søgt imødekommet ved udarbejdelsen af nærværende lovforslag, og det er derfor forslagsstillernes håb, at der vil kunne opnås tilslutning til forslaget i dets foreliggende skikkelse«

Ved 1. behandling fik lovforslaget en overvejende kritisk modtagelse såvel af indenrigsministeren som af de fleste øvrige partiers ordførere bortset fra ordførerne fra Det radikale Venstre og Danmarks Retsforbund.

Udvalget afgav ikke betænkning over forslaget.

Folketinget har ikke i de mellemliggende år behandlet lovforslag eller beslutningsforslag om indførelse af generelle regler om vejledende folkeafstemninger. Derimod har Tinget flere gange behandlet forslag om afholdelse af vejledende folkeafstemninger vedrørende konkrete spørgsmål, f.eks. forslag til lov om folkeafstemning om flytninge (L 38, Folketingstidende 1989-90 af Knud Lind (FP) m.fl.), se Folketingstidende 1989-90, forhandlingerne sp. 722, 921, 9465 og 10010, samt tillæg A sp. 1161 og tillæg B sp. 1011, og forslag til lov om afholdelse af vejledende

folkeafstemning om en fast forbindelse over Øresund (L 160, 2. samling 1990-91 af Kim Behnke (FP) m.fl.). Se Folketingstidende 1990-91, 2. samling, forhandlingerne sp. 3344 og 4471 og tillæg A sp. 4077.

Disse forslag er afvist af Folketingets øvrige partier med henvisning bl.a. til, at emnerne ikke var »egne- de« til at blive undergivet folkeafstemning.

Fremskridtspartiets folketingsgruppe har endvide- re den 16. marts 1993 fremsat B 74, der går ud på at indføre vejledende, landsdækkende folkeafstemnin- ger ved vælgerinitiativ, se Folketingstidende 1992-93, forhandlingerne sp. 6448 og 7659.

6. Forslagets forhold til forfatningen

Det nye, der indføres, hvis nærværende forslag vedtages, er alene, at et nærmere bestemt antal vælge- re på regionalt plan kan forlange afholdelse af vejle- dende folkeafstemning. Dette berører ikke forfatnin- gen, svækker ikke Folketingets beslutningsdygtig- hed, hæmmer ikke regeringens eller partiernes lov- forberedelse, blokerer ikke det kommunale eller amtskommunale selvstyre, men tjener alene som en værdifuld vejledende rettesnor såvel i lovgivningsar- bejdet som i lovforvaltningen.

7. Den tekniske gennemførelse af folkeafstemninger

Vedledende folkeafstemninger kan ret enkelt af- holdes i forbindelse med valghandling.

I årene mellem 1970 og 1990 har der her i landet været afholdt tilsammen 20 folketingsvalg, kommu- nalvalg eller folkeafstemninger på i alt 19 forskellige valg- eller afstemningsdatoer. Regionale afstemnin- ger kan uden særlige administrative vanskeligheder afholdes i tilknytning til sådanne valghandling.

Endnu enklere vil det formentlig være at lade af- stemningerne foregå f.eks. pr. brev eller ved brug af elektroniske hjælpemidler. Hvis der fastlægges en af- stemningsform, der forudsætter vælgernes personlige tilstedeværelse på afstemningsstedet, taler meget for, at f.eks. rådhus, posthus, biblioteker eller andre til- svarende centralt placerede steder kan benyttes som afstemningssteder. Der er ikke som ved folketings- valg og kommunale valg behov for de samme admini- strative foranstaltninger med udpegning af valgstyre- re, valgtilforordnede etc., og optællingen af afstem- ningsresultatet kan ske elektronisk, eventuelt under kontrol af uafhængige statsautoriserede revisorer.

Omkostningerne ved afholdelse af afstemninger vil efter de her anførte retningslinier kunne begrænses til et minimum, men man må i øvrigt i denne forbindelse være opmærksom på, at afstemningerne generelt vil føre til større påpasselighed i politikernes dispositio-

ner over befolkningens økonomiske ressourcer, jf. de udenlandske erfaringer, der er redegjort for ovenfor.

Forslagsstillerne anbefaler, at regeringen ved ud- formning af lovforslag vælger at udforme så enkle og smidige regler om afstemnings- og optællingsproce- durer som muligt.

8. Ingen begrænsning i emner, der kan underkastes fol- keafstemning

Det er væsentligt at være opmærksom på, at vejle- dende folkeafstemninger bør kunne afholdes uden begrænsninger i temavalg. Det er de vælgere, der ta- ger initiativ til anmodningen om afholdelse af af- stemning, der selv udformer afstemningens tema og samler det nødvendige antal underskrifter bag kræ- vet.

Nogle politikere anser folkeafstemninger som en principielt god idé, men kun under forudsætning af, at det er de »rigtige« emner, der sættes under afstem- ning. De anser nogle emner for at være for vigtige, an- dre for at være betydningsløse, atter andre for at være for specielle eller for generelle etc. etc. Derfor møder man undertiden det standpunkt, at folkeafstemnin- ger bør afholdes her i landet, men man må først lade politikerne nøje overveje de emner, der ønskes af- stemning om. Af samme grund ynder nogle at frem- hæve, at eksempelvis skattespørgsmål, indvandrer- politik, kriminalpolitik, socialpolitik og mange andre områder er »uegnede« for afholdelse af folkeafstem- ninger.

Bag sådanne synspunkter ligger et politisk hov- mod, som er så markant en svaghed ved det repræ- sentative demokrati. Det er styret af frygt for, at der vil opstå situationer, hvor de folkevalgte ikke har dækning for deres synspunkter hos befolkningens flertal. På det grundlag drager man den forkerte kon- klusion, at det er de folkevalgtes synspunkter, der er »rigtige«, og befolkningsflertallets synspunkter, der er »forkerte«, og at folkeafstemninger derfor bør undgås.

Forslagsstillerne mener, at folkeafstemningsmulig- heden kan hjælpe med til at sikre, at politikerne hol- der den kurs, befolkningens flertal ønsker. Dette er en værdifuld styrkelse af og ikke en trussel imod det repræsentative demokrati. Politikerne vil meget hurtig værdsætte folkeafstemninger, der kun kan virke i retning af at stabilisere demokratiet.

Det er for forslagsstillerne selvfølgelig, at en lov om vejledende folkeafstemning ikke på forhånd skal bortcensurere visse emner som uønskede eller uegne- de. Hvis befolkningens flertal har en anden opfattelse end Folketinget om skattepolitik, indvandrerspørgs-

mål, bistandsydelse, kulturpolitik, ulandsbistand, trafik anlæg, skolenedlæggninger eller andet, er opgaven for politikerne ikke at regere på tværs af befolkningens ønsker, men at lytte hertil og justere egne holdninger ind, så de bedre svarer til befolkningens. Ellers udvikler samfundssystemet sig til et repræsentativt udemokrati.

9. Forslagets udformning

Forslagsstillerne er opmærksomme på, at regler om vejledende folkeafstemninger kan udformes efter flere forskellige retningslinier. Forslagsstillerne har valgt en ordning, der medfører regional folkeafstemning, når 5 pct. af de vælgere, der er optaget på valglisten i den eller de pågældende kommune(r) og amtskommune(r) anmoder herom.

Forslagsstillerne finder, at det er væsentligt, at kriterierne for afholdelse af afstemninger er realistiske, således at det kan forventes, at reglerne i praksis vil blive benyttet i ikke uvæsentligt omfang.

Kravet om 5 pct. vælgertilslutning til anmodning om regional folkeafstemning er sammenholdt med f.eks. den kommunale valglovs opstillingsregler ret strengt. Kandidatlistor ved kommunale valg skal således være underskrevet af mindst 25 vælgere i kommunen, idet kommunalbestyrelsen dog kan fastsætte et højere mindstetal – indtil 50 i kommuner med over 25.000 kommunale vælgere. I landets største kommune, København, kan mindsteantallet dog højst sættes til 150 underskrifter. Det foreslåede krav om 5 pct. vælgertilslutning vil i kommuner med f.eks. 20.000-30.000 vælgere forudsætte indsamling af ca. 1.000-1.500 underskrifter på anmodningen. Det er herved sikret, at folkeafstemning alene iværksættes, når der er en væsentlig tilslutning til anmodningen.

Forslagsstillerne er ikke afvisende over for, at der kan argumenteres for såvel strengere som lempeligere betingelser, men finder, at opgaven for Folketingets partier må være at fastsætte overkommelige krav, der ikke forhindrer, men snarere opmuntrer til afholdelse af afstemninger i væsentligt omfang.

Man må i denne forbindelse være opmærksom på, at skærpelse af kravene vil føre til, at det bliver vanskeligt for andre end interesseorganisationer med store økonomiske ressourcer at påtage sig at være drivkraft bag afstemningsinitiativer. Det bør være muligt også for frivillige foreninger, private, græs-

rodsbevægelser og andre grupper af borgere at tage initiativer, der kan føre til afstemning, når der er en rimelig opbakning bag ønsket.

Nærværende forslag er indeholdt i Fremskridtspartiets lovkatalog 1992-93, udgivet af Fremskridtspartiets folketingsgruppe september 1993, forslag nr. 36 (ISBN 87-89766-02-4).

Bemærkninger til de enkelte punkter

Ad 2

Efter forslaget skal anmodningen om afholdelse af folkeafstemning være skriftlig og indeholde angivelse af det afstemningstema, der ønskes prøvet ved afstemningen.

Det er vigtigt for forlagsstillerne at understrege, at vælgerne selv uden mindste form for censur fra politikere eller forvaltning udformer afstemningstemaet.

Ad 3

Det foreslås, at afstemningens udfald afgøres ved almindeligt stemmeflertal, og at udfaldet er vejledende. Der er således ikke nogen pligt for berørte administrative myndigheder eller andre til at følge den vejledning, resultatet giver. Forslagsstillerne anser det dog for sandsynligt, at der vil udvikle sig en praksis, hvor folkeafstemningerne får en markant indflydelse på de politiske og administrative procedurer.

Ad 4

Det foreslås, at Indenrigsministeriet fører tilsyn med, at anmodning om folkeafstemning tilfredsstiller formelle krav (antal underskrifter), og tilrettelægger afstemningen.

Forslagsstillerne vil finde det naturligt, at man under udvalgsbehandlingen overvejer at henstille til regeringen at indarbejde revisionsbestemmelse i lovforslaget. Det er meget tænkeligt, at de erfaringer, der indhøstes, når vejledende folkeafstemninger er indført, efter en kortere årrække naturligt bør medføre justeringer i det lovgrundlag, der indføres.

Forslaget indeholder ingen tidsfrist, inden hvilken lovforslag skal fremsættes, men det er forlagsstillerne opfattelse, at regeringen bør kunne fremsætte lovforslag senest i folketingssamlingen 1993-94, så de første folkeafstemninger kan afholdes i forbindelse med andre valg i løbet af 1994.